

DISSERTATSIYALARNI RASMIYLASHTIRISH QOIDALARI

Mazkur Qoidalar O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1992 yil 9 sentyabrdagi 421-son qarori bilan tasdiqlangan «O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi to'g'risida»gi Nizom hamda O'zR OAK Rayosatining 1996 yil 25 yanvardagi 34/2 qarori bilan tasdiqlangan va O'zR Adliya vazirligida 1996 yil 10 iyulda 261-raqam bilan ro'yxatga olingan «Ilmiy darajalar berish tartibi to'g'risida Nizom» asosida ishlab chiqilgan.

I. Dissertatsiya va avtoreferatlar uchun qo'yiladigan mezonlar

1. Fan doktori ilmiy darajasini olish uchun taqdim etilgan dissertatsiya muallif o'tkazgan tadqiqotlar va u yaratgan ishlanmalar asosida muhim xalq xo'jaligi, ijtimoiy-madaniy, ijtimoiy-siyosiy ahamiyatga molik ilmiy muammo hal qilingan yoki tegishli fan sohasining istiqbolli yo'nalishini rivojlantirishda ulkan yutuq deb baholash mumkin bo'lgan nazariy qoidalar majmui ishlab chiqilgan yohud joriy etilishi fan va texnikani rivojlantirishga katta hissa qo'shadigan ilmiy asoslangan texnikaviy, iqtisodiy yoki texnologik yechimlar o'z ifodasini topgan ilmiy asar bo'lishi kerak.

2. Fan nomzodi ilmiy darajasini olish uchun taqdim etilgan dissertatsiya fanning tegishli sohasi uchun katta ahamiyatga molik masala yangicha hal qilingan yoki muallifning muhim amaliy masalalarni hal etishni ta'minlovchi ilmiy jihatdan asoslangan texnikaviy, iqtisodiy yoki texnologik tavsiyalari o'z ifodasini topgan ilmiy asar bo'lishi kerak.

3. Dissertatsiya shaxsan yozilgan bo'lishi, muallif oshkora himoya uchun jamoat muhokamasiga taqdim etayotgan yangi ilmiy natijalar va holatlarning majmuini o'z ichiga olishi, mohiyat jihatidan ichki birlikka ega bo'lishi va muallifning shaxsan fanga ko'shgan hissasini aks ettirishi lozim.

Muallif erishgan yangi yechimlar jiddiy asoslangan va boshqa ma'lum bo'lgan yechimlarga nisbatan solishtirilgan holda tanqidiy baholangan bo'lishi kerak.

4. Amaliy ahamiyatga molik dissertatsiyada aniq muammoning yechimi va muallif erishgan ilmiy natijalardan amaliyotda foydalanilganligi to'g'risida ma'lumotlar, nazariy ahamiyatga molik dissertatsiyada esa ilmiy xulosalardan foydalanishga doir tavsiyalar berilishi lozim.

5. Fan doktori ilmiy darajasini olish uchun taqdim etilgan ilmiy ma'ruza shaklidagi dissertatsiya talabgor tomonidan avval chop etilgan va ushbu fan sohasining mutaxassislariga keng ma'lum bo'lgan, fan va amaliyot uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan ilmiy va tajribaviy-konstruktorlik ishlarining majmui asosida tayyorlangan, muallif o'tkazgan tadqiqot va ishlanmalar natijalarining qisqacha umumashtirilgan bayonidan iborat bo'ladi. Ilmiy ishning ahamiyati hamda ilmiy ma'ruza shaklidagi doktorlik dissertatsiyasini himoya qilishning maqsadga muvofiqligi to'g'risidagi xulosani talabgorning asosiy tadqiqotlari o'tkazilgan va ishlanmalari bajarilgan tashkilot beradi.

Ilmiy ma'ruza shaklidagi doktorlik dissertatsiyasini himoya qilishga ruxsatni ixtisoslashgan kengash murojaatnomasi asosida Oliy attestatsiya komissiyasi (bundan keyin - OAK) beradi.

Ilmiy ma'ruza shaklidagi dissertatsiya belgilangan shakldagi (7- ilovaga qarang) muqova (oldi va orqa tomoni) va matn qismini o'z ichiga oladi.

6. Dissertatsiyaning asosiy ilmiy natijalari ilmiy nashrlarda chop etilishi lozim.

Doktorlik dissertatsiyasining asosiy ilmiy natijalari yetakchi, taqriz qilinadigan ilmiy jurnallar va ilmiy nashrlarda e'lon qilinishi lozim.

Dissertantning ilmiy ishlarini umumiy soni 20tadan kam bo'lmasligi kerak. Talabgorning ilmiy ishlari qatorida nomzodlik dissertatsiyasi himoyasidan so'ng chop etilgan, OAK Rayosati tasdiqlagan jurnallar ro'yxatidagi davriy ilmiy jurnallarda kamida o'nta maqolasi bo'lishi kerak. Ijtimoiy-gumanitar va iqtisodiyot sohalari bo'yicha doktorlik dissertatsiyasi natijalari yuzasidan monografiya nashr etilgan bo'lishi, boshqa

fanlar sohalari bo'yicha esa, shuningdek, pedagogika, psixologiya, falsafa va iqtisod fanlari bo'yicha ham ushbu fan sohasi yuqori darajada rivojlangan xorijiy mamlakatlarning nufuzli ilmiy jurnallarida kamida ikkita maqola nashr etilgan bo'lishi kerak.

Nomzodlik dissertatsiyasining asosiy ilmiy natijalari bosma ilmiy nashrlarda chop etilishi lozim. Dissertantning ilmiy ishlarining umumiy soni beshtadan kam bo'lmasligi kerak. Talabgorning ishlari qatorida OAK Rayosati tasdiqlagan jurnallar ro'yxatidagi davriy ilmiy jurnallarda chop etilgan kamida ikkita maqolasi bo'lishi kerak.

Talabgorning nashr etgan ilmiy ishlari dissertatsiyaning himoya qilinayotgan asosiy natijalarini aks ettirishi kerak.

Nashrga topshirilgan bo'lsa-da, lekin hali chop etilmagan ishlar dissertatsiya va dissertatsiya avtoreferatlarida keltirilishi mumkin emas.

7. OAK Veb-sahifasida dissertatsiyaning himoyasi to'g'risida e'lon berilganidan so'ng, ixtisoslashgan kengashning ruxsati bilan dissertatsiyaning qo'lyozma huquqidagi avtoreferati nashr qilinadi. Ilmiy ma'ruza shaklidagi doktorlik dissertatsiyasi avtoreferat sifatida tarqatiladi.

8. Avtoreferatda dissertatsiyaning asosiy g'oya va xulosalari bayon etilishi, o'tkazilgan tadqiqotlardagi muallifning qo'shgan hissasi, tadqiqot natijalarining yangilik darajasi va amaliy ahamiyati ko'rsatilishi shart.

Doktorlik dissertatsiyasining titul varag'i va avtoreferat muqovasining orqa tomonida faqat bitta ilmiy maslahatchi ko'rsatiladi.

Nomzodlik dissertatsiyasining titul varag'i va avtoreferat muqovasining orqa tomonida faqat bitta ilmiy rahbar ko'rsatiladi.

Zarur hollarda OAK ruxsati bilan dissertatsiyaning titul varag'i va avtoreferat muqovasining orqa tomonida ikkinchi ilmiy rahbar yoki ilmiy maslahatchini ko'rsatish mumkin. Ixtisosliklar tutashligida bajarilgan dissertatsiyalar bundan mustasno.

9. Dissertatsiya va avtoreferat o'zbek, rus yoki ingliz tillaridan birida yozilishi mumkin. Avtoreferat oxirida o'zbek, rus va ingliz tillarida qisqacha rezyume bo'lishi kerak.

Rezyumening hajmi doktorlik dissertatsiyasi uchun bir betdan va nomzodlik dissertatsiyasi uchun yarim betdan oshmasligi lozim.

10. Dissertatsiya avtoreferati bosmaxonada yoki ko'paytirish apparatlarida ixtisoslashgan kengash tomonidan belgilangan miqdordagi nusxada bosiladi.

II. Dissertatsiyani rasmiylashtirish qoidalari

11. Dissertatsiya ishi, odatda, mundarija, kirish qismi, asosiy qism (dissertatsiya bo'limlari), xulosalar va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati, ilovadan iborat bo'lib, o'rnatilgan tartibda rasmiylashtiriladi.

Titul varag'i OAK tomonidan tasdiqlangan namuna (2-ilovaga qarang) bo'yicha rasmiylashtiriladi.

Dissertatsiya nomi aniq va qisqa bo'lishi lozim (odatda, 10ta so'zdan oshmasligi kerak).

Dissertatsiya ishining mavzusi ilmiy kengash tomonidan tasdiqlanganidan so'ng «OAK Byulleteni» jurnalida e'lon qilinishi shart.

12. Mundarijada barcha mavjud bo'lim (bob)lar, paragraf (qism)lar va bandlar nomlari hamda ularning boshlanishi joylashgan sahifa betlari ko'rsatilgan bo'lishi kerak.

13. Shartli belgilar, birliklar, simvollar va terminlar ro'yxatida formulalarda nisbatan ko'p uchraydigan harfli belgilar, simvollar eksplikatsiyasi berilishi (tushuntirilishi) shart.

Terminlar va belgilar butun dissertatsiya davomida bir xilda bo'lishi shart. Agar muallif yangi termin kiritisa,

ilk qo'llanishdayoq u bo'yicha tushuntirish berishi kerak. Dissertatsiya davomida har bir parametrning o'lcham birligi hamma vaqt bir xil bo'lishi zarur.

14. Kirish (so'zboshi) ishning o'qilishi davomida shakllanadigan tushunchani yengillashtirishi lozim. Shuning uchun bu yerda ilmiy tadqiqotning ob'ekti va predmeti aniq va lo'nda yoritib berilishi, mazkur tadqiqotni o'tkazishning dolzarbligi asoslanishi kerak.

Dissertatsiya ishi yangiligi bilan ajralib turishi kerak. Shuning uchun so'zboshida qisqa annotatsiya ko'rinishida muammoning yechilishida (nomzodlik dissertatsiyasi uchun) yoki fan sohasida (doktorlik dissertatsiyasi uchun) muallif tomonidan qilingan yangilik bayon etilgan bo'lishi kerak.

Shuningdek, kirish qismida ishning maqsadi, nazariy ahamiyati, amaliy qiymati, tadqiqot metodlari, muallif himoyaga olib chiqayotgan asosiy holatlar, ishning sinovdan o'tishi (aprobatsiyasi) hamda nashr etilgan ishlar bo'yicha ma'lumotlar va dissertatsiya tuzilishi (strukturas) keltiriladi.

15. Dissertatsiyaning bo'limlari uchtdan kam bo'lmasligi kerak. Bo'limlarda ishning asosiy mazmuni bayon etiladi. Odatda, dissertatsiyaning birinchi bo'limida talabgor ilmiy-texnik muammo doirasida o'rganilayotgan masalaning bugungi holatiga qisqa baxo (nomzodlik ishlari uchun) va fan sohasining bugungi holatiga tavsif (doktorlik dissertatsiyalari uchun) berib o'tishi kerak. Bu baho va tavsif dissertatsiyaning kirish qismida ham berilishi mumkin.

Bundan tashqari, bu yerda muammo bayon qilinishi, tadqiqot maqsadida belgilangan natijalar mazkur fan sohasida mavjud emasligini ko'rsatib berilishi va tadqiqot vazifalari qo'yilishi kerak. Dissertatsiya asosiy qismining keyingi bo'limlari birinchi bo'limda qo'yilgan masalalarni yechishga bag'ishlanadi.

16. Dissertatsiya har qanday ilmiy ishga qo'yiladigan quyidagi talablarga javob berishi lozim:

- materialni bayon qilishda dissertatsiya bo'limlarining bir-biri bilan o'zaro bog'liqligi, bo'limlar ichida paragraflar va bandlar aloqadorligi haqida o'quvchiga aniq tushuncha bera oladigan mantiqiy izchillik;
- dalillarning ishonchliligi;
- bayon qilingan fikrning boshqacha talqinini istisno qiladigan tarzda aniq va qisqa bo'lishi;
- tadqiqotning har bir bo'limidagi xususiy masala (masalalar)ni yechimi natijalarini aniq bayon qilinishi.

So'nggi talabni bajarish uchun talabgor dissertatsiya bo'limlarining oxirida paragraf tarzida bo'lim bo'yicha xulosalar berishi kerak.

17. Xulosa butun dissertatsiya tadqiqoti bo'yicha qisqa umumlashtirilgan natijalardan hamda olingan natijalardan foydalanish, ularni tatbiq qilish bo'yicha tavsiyalardan iborat bo'lishi kerak.

18. Dissertatsiya mavzusi yuzasidan foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati 3-ilovaga muvofiq tarzda rasmiylashtirilishi tavsiya etiladi.

Ro'yxatning tuzilishi tartibi muallifning o'zi tomonidan belgilanadi. Adabiyotlar ro'yxatida materiallarni joylashtirishning alifbo, sistematik va matnda havola ketma-ketligi tartibida berish keng tarqalgan usullaridan hisoblanadi.

Matnda adabiyotga havola [1], [2], [3]... shaklida beriladi.

Dissertatsiya mavzusi bo'yicha asosan so'nggi 10-15 yil ichida nashr qilingan adabiyotlardan foydalanish tavsiya etiladi.

19. Ilovalar dissertatsiyaning asosiy matni bilan birga bitta kitobga jamlangan bo'lishi yoki alohida kitob holida chiqarilgan bo'lishi mumkin. Ilovalarga dissertatsiya matnini to'ldiruvchi va tasvirllovchi turli yordamchi materiallar kiritiladi:

- oraliq matematik isbotlar, formulalar, hisob-kitoblar;
- statistik ma'lumotlar va ularni qayta ishlash metodlari;
- aniq tajribalar natijalari;
- dastlabki materiallar;
- yordamchi nomogrammlar va jadvallar;
- tajribalarda, o'lchash va sinovlarda qo'llanilgan apparatlar va uskunalar ta'rifi;
- dissertatsiya tadqiqoti jarayonida ishlab chiqilgan EHMda yechilgan masalalar yordamchi algoritmlari va dasturlari, metodlari;
- yordamchi xarakterdagi illyustratsiyalar (tasvirlar);
- mukammal izoxlar;
- kashfiyot va ixtirolar to'g'risidagi mualliflik guvohnomalari va patentlar nusxalari;
- dissertatsiya ishining natijalarini tatbiq etish bo'yicha dalolatnomalar va boshqalar.

Ilovalar ketma-ketligi tartibi dissertatsiyada ularga murojaat qilish tartibiga mos kelishi va foydalanish qulayligini ta'minlashi kerak.

20. Dissertatsiya matni kompyuterda WORDning 14 shriftida 1,5 intervalda A4 formatli standart oq qog'ozning bir tomonida yozilgan bo'lishi kerak.

Doktorlik dissertatsiyasining matni 250 betdan, nomzodlik dissertatsiyasi esa 120 betdan oshmasligi kerak. Ijtimoiy va gumanitar fanlar sohalaridagi dissertatsiya hajmi ko'pi bilan 30 foizga oshirilishi mumkin. Ilovalar ko'rsatilgan hajmga kirmaydi.

Dissertatsiya betlarida matnning chap tomoni 30 mm, yuqori tomoni 25 mm, o'ng tomoni 15 mm, quyi tomoni 25 mm bo'sh bo'lishi kerak.

21. Dissertatsiyaning barcha betlari titul betidan oxirgi betgacha tartib bilan raqamlanadi. Birinchi bet titul varagi hisoblanib, unga rakam qo'yilmaydi, keyingi betga "2" raqami qo'yiladi va hokazo. Tartib raqami betning yuqori tomonining o'rtasiga qo'yiladi.

Dissertatsiyaning har bir bo'limi yangi betdan boshlanadi. Ushbu qoida ishning boshqa asosiy tuzilmaviy qismlari: kirish qismi, xulosalar, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati, ilovalarga ham tegishli.

22. Bo'limlarning nomlanishi bosh harflar bilan yoziladi. Bo'lim ichidagi nomlanishlar xatboshidan kichik harflar bilan yoziladi. Sarlavhalarni yozishda bo'g'in ko'chirishga ruxsat berilmaydi. - Sarlavha oxirida nuqta qo'yilmaydi. Sarlavha va matn orasida 3-4 Interval bo'lishi tavsiya etiladi.

Sarlavhani tagiga chizib yozishga ruxsat etilmaydi.

23. Dissertatsiya bo'limlari, bo'lim ichida paragraflar butun dissertatsiya bo'yicha arab raqamlari bilan belgilanadi. Kirish va xulosa qismlari raqamlanmaydi. Paragraf raqami nuqta bilan ajratilgan bo'lim va paragraf raqamidan iborat bo'ladi. Paragraf raqami oxirida nuqta qo'yiladi, masalan, "2.3."

Har bir paragraf ichida bandlar arab raqamlari bilan belgilanadi. Band raqami nuqtalar bilan ajratilgan bo'lim, paragraf va band raqamidan iborat bo'ladi. Raqam oxirida nuqta qo'yiladi, masalan, "1.1.2."

24. Matndagi formulalar puxta va aniq yozilgan bo'lishi shart. Katta va kichik harflar, yuqori va pastki indekslar formulada aniq berilishi kerak. Formula uchun belgilarning o'lchami quyidagicha belgilanadi: katta harflar va raqamlar 5-6 mm, kichik harflar 3 mm, daraja ko'rsatkichlari va indeksleri 2 mm dan kam bo'lmasligi tavsiya etiladi.

Simvollarning ma'nolari bevosita formula ostida ularning formuladagi ketma-ketligi bo'yicha beriladi. Har bir simvolning ma'nosini yangi qatordan berish lozim, Berilgan ma'nolarning birinchi qatori "bunda" so'zi bilan ikki nuqtasiz boshlanadi.

Tenglama va formulalar matndan alohida bo'sh qatorlar bilan ajratib yoziladi. Har bir formulaing yuqori va

pastki tomonlarida kamida bir satrdan joy qoldirish kerak. Agar tenglama bitta qatorga sig'masa, sig'magan qism tenglik belgisi (=) dan yoki ko'shish (+), ayirish (-), ko'paytirish ($\times$), bo'lish (:) belgilaridan keyin ko'chirilishi kerak.

Dissertatsiyadagi formulalar (shar ular bittadai ko'p bo'lsa) bo'lim doirasida arab raqamlari bilan belgilanadi. Formula rakami bo'lim raqami va formulaning bo'limdagi tartib raqamidan tashkil topib, o'zaro nuqta bilan ajratiladi. Bu narsa betning o'ng tomonida formula bilan bir qatorda qavslar bilan ko'rsatiladi (4- ilovaga qarang).

25. Dissertatsiya matni va ilovadagi jadvallar, chizmalar, sxemalar, diagrammalar, grafiklar, fotosuratlar o'lchami A4 formataga standart varaqda bajarilishi kerak yoki standart o'lchamdagi oq qog'ozga yopishtirilgan bo'lishi kerak. Foto va rasmlarga izohyaar hamda yozuvyaar o'qish uchun qulay holda joylashtirilishi zarur.

26. Illyustratsiya (surat)lar ko'rish uchun qulay tarzda joylanpirilishi kerak. Agar suratnn ko'rish uchun dissertatsiyani burish kerak bo'lsa, uni soat strelkasi bo'ylab burib ko'riladigan holatda joylashtirilishi kerak. Surat nomlangai bo'lishi zarur. Zarur hollarda suratlarga tushuncha ma'lumotlari - izoh beruvchi yozuv (rasm osti matni) qo'shimcha kilinadi. Suratning nomi uning ustiga, tushuntirish ma'lumotlari esa surat ostiga qo'yiladi.

Barcha surat (grafik, chizma, diagramma, fotosurat)lar "rasm" so'zi va bo'lim bo'yicha ketma-ket arab raqamlari bilan belgilanadi. Ilovalarda keltirilgan suraglar bundan mustasno. Surat raqami bo'lim va surat raqamidan iborat bo'lib, nuqta bilan ajratiladi, masalan "1.2-rasm" va izoh beruvchi yozuvdan pastga yoziladi.

27. Raqamli materiallar jadval ko'rinishida rasmiylashtirilishi lozim. Jadvalni rasmiylashtirish namunasi 5- ilovada ko'rsatilgan.

Har bir jadval sarlavhaga ega bo'lishi kerak. Sarlavha bosh harf bilan boshlanadi. Sarlavhaning ostiga chizilmaydi.

Jadval grafalarining sarlavhalari bosh harflar bilan, sarlavhachalari esa, agar ular sarlavha bilan bitta gapni tashkil etsa, kichik harflar bilan, agar ular mustaqil bo'lsa, katta harflar bilan boshlanishi kerak. Jadval bosh qismini diagonal bo'yicha bo'lish mumkin emas. Satrlar balandligi 8 mm dan kam bo'lmasligi tavsiya etiladi.

Ko'plab grafalarga ega bo'lgan jadvalni qismlarga bo'lish. va bir qismni ikkinchi qismdan ksyin joylashtirishga ruxsat etiladi.

Bo'limlar doirasidagi jadval izchil, ketma-ket arab raqamlari bilan belgilanadi. Jadval raqami bo'lim rakami bilan jadvalping tartib raqamidan tashkil topadi va ular o'zaro nuqta bilan ajratiladi. Masalan: "1.2-jadval".

Agar dissertatsiyada bitta jadval bo'lsa, u raqamlanmaydi va «jadval» so'zi yozilmaydi.

Jadvalning biror qismi boshqa betga o'tganda, «jadval» so'zi va uning tartib raqami bir marta jadvalning birinchi qismi ustida ko'rsatilib, qolgan qismlar ustiga «davomi» degan so'z yoziladi.

28. Matndagi manbalarga havolalarni manbaning «Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati» bo'yicha tartib raqamini kvadrat qavslarda ko'rsatish yoki satr osti eslatmalarida keltirish lozim.

Illyustratsiyalarga qilingan havolalar suratning tartib raqami bilan ko'rsatiladi, masalan, "1.2-rasm". Formulalarga qilingan havolalar formulaning qavs ichidagi tartib raqami bilan ko'rsatiladi, masalan, "... (2.2) formulada". Matnda barcha jadvallarga havola berilishi kerak.

29. Har bir ilova yangi betning o'ng yuqori burchagida «Ilova» so'zi bilan boshlanadi. Agar dissertatsiyada bittadan ko'p ilova bo'lsa, ular ketma-ket arab raqamlari bilan belgilanadi. Masalan, "1-ilova", "2- ilova" va hokazo.

Ilovalarni alohida rasmiylashtirganda, titul varag'ida dissertatsiya mavzusining nomi ostida katta harflar bilan "ILOVALAR" so'zi yoziladi.

Dissertatsiyaning har bir nusxasi titul varag'ida dissertantning imzosi bo'lishi kerak.

Dissertatsiya kengashga topshirilgandan keyin dissertatsiyada aniqlangan noaniqliklar va xatolarni tuzatish mumkin emas. Sovuqqonlik bilan pala-partish rasmiylashtirilgan va xatolari mavjud bo'lgan dissertatsiyalar salbiy qaror bilan talabgorga qaytarib berilishi mumkin.